

مطالعه مفاهیم اخلاق اجتماعی قرآن کریم به منظور مقوله بندی آیات

طاهره حسومی^۱ دکتر فاطمه نوشین فرد^۲ دکتر ملوک السادات حسینی بهشتی^۳

دکتر فهیمه باب الحوائجی^۴ دکتر نجلا حریری^۵

چکیده

اخلاق به عنوان یکی از مهم ترین و با ارزش ترین مباحث است که در قرآن کریم بر آن تأکید فراوان شده است. از طرف دیگر تزکیه و تربیت انسان از اهداف مهم بعثت رسولان عظیم الهی در طول تاریخ زندگی بشر بوده است چنانچه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هدف از بعثت خود را تکمیل مکارم اخلاق معرفی فرمود. جامعه پژوهش حاضر ۴۲۷ آیه در موضوع اخلاق اجتماعی است و ابزار پژوهش حاضر منابع تفسیری قرآن با تأکید بر کتاب اخلاق در قرآن آیت الله مصباح یزدی و آیت الله مکارم شیرازی است. روش تجزیه و تحلیل آیات روش آمیخته (کمی و کیفی) است. در بخش کمی سوره های قرآن و تعداد آیات آن در موضوع اخلاق اجتماعی به ترتیب الفبایی سوره ها تنظیم و در بخش کیفی بر اساس فن تحلیل محتوای مضمونی، گزاره های اخلاقی تعیین و بر مبنای واحد آیات ارتباط گزاره ها با مفهوم اصلی مشخص گردید از نرم افزارهای Spss و Excel برای بسامد آیات و ارائه مدل استفاده شد. نتایج پژوهش حاضر نشان داد تعداد ۷۰ سوره قرآن در برگزیده آیات اخلاق اجتماعی که بیشترین آیات به ترتیب مربوط به سوره بقره با ۶۸ آیه معادل (۱۵،۹۳) درصد، سوره نساء با ۳۶ آیه معادل (۸،۴۳) درصد، سوره مائده با ۲۵ آیه معادل (۵،۸۵) درصد، سوره توبه با ۲۲ آیه معادل (۵،۱۵) درصد، سوره آل عمران با ۲۰ آیه معادل (۴،۶۸) درصد، سوره نور با ۱۸ آیه معادل (۴،۲۲) درصد، سوره نحل با ۱۳ آیه معادل (۳،۰۴) درصد و سوره صافات با ۱۱ آیه معادل (۲،۵۸) درصد است. پژوهش حاضر ضمن بررسی بسامد آیات و سوره های قرآن کریم در مفهوم اخلاق اجتماعی، مدل معنایی به تفکیک تعداد آیات در هر مقوله را ترسیم کرده است.

واژگان کلیدی: اخلاق اجتماعی، قرآن کریم، مقوله بندی، آیات

تاریخ اکتساب: ۹۶/۴/۱۸

تاریخ دریافت: ۹۶/ ۱ / ۷

Study of the verses of social ethics of the Holy Quran in order to categorize the verses

Abstract

Ethics is one of the most important and most valuable topics that has been emphasized in the Holy Qur'an. On the other hand, human cultivation and education have been important goals of the great Divine Messengers during the history of human life, as the Prophet (pbuh) proclaimed the purpose of perfection as the completion of the code of ethic. The population of the

۱. دانشجوی دکتری رشته علم اطلاعات و دانش شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران، thasoomi@gmail.com ۹۳۶۲۳۹۲۸۲

۲. دانشیار گروه علوم ارتباطات و دانش شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) f.nooshinfard@gmail.com

۳. دکتری زبان شناسی و عضو هیات علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات، تهران، ایران، beheshti@irandoc.ac.ir

۴. دانشیار گروه علوم ارتباطات و دانش شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، f.babalhavaeji@gmail.com

۵. استاد گروه علوم ارتباطات و دانش شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، nadjlahariri@gmail.com

present study is ۴۲۷ verses in the field of social ethics. The present research is based on the Quran's interpretive sources, with emphasis on the book of ethics in the Quran, Ayatullah Mesbah Yazdi and Ayatullah Makarem Shirazi. The method of analyzing verses is mixed (quantitative and qualitative). In the quantitative section of the Quranic surahs and the number of verses in the subject of social ethics, the alphabetical order of the surahs was adjusted and in the qualitative section, based on the content analysis technique, moral propositions were determined and based on the unit verses, the relation of the propositions with the main concept was determined from the soft Spss and Excel were used for frequency verses and model presentation. The results of this study showed that the number of ۷۰ surahs of the Quran included the verses of social ethics, with the verses related to Surah Baqara with ۶۸ verses (۱۵,۹۳), Sura Nisaa with ۳۶ equivalent verses (۸,۴۳), Sura Maideh with ۲۵ equivalent verses ۵,۸۵ percent), Surah al-Mu'ran with ۲۲ verses equivalent to (۵,۱۵ percent), Sura al-Imran with ۲۰ verses (۴,۶۸ percent), Surah Nur with ۱۸ verses equivalent to (۴,۲۲) percent, Surah Nahl with ۱۳ verses equivalent to (۳,۰۴) percent, Surah Refinements are equivalent to ۱۱ verses (۲,۵۸) percent.

The present study, while investigating the frequency of Quran verses and surahs in the concept of social ethics, draws a semantic model by the number of verses in each category.

Key words: social ethics, Holy Quran, categorization, verses

مقدمه

اخلاق اجتماعی به عنوان رویکردی که به انواع حقوق انسانی در جامعه اشاره می کند، تعامل بین فرد و جامعه را جهت می دهد (ریو و هالوسیک، ۲۰۰۹ ص ۱). همچنین به یک تعهد دو بعدی، مشارکت آگاهانه فرد در فعل و انفعالات جامعه و احقاق و احترام به حقوق فردی و جمعی اشاره دارد (رابین و همکاران^۱، ۲۰۰۶).

در پژوهشی که استادان دانشکده آنتاریو^۲ در سال ۲۰۱۳ انجام دادند معتقدند مسئولیت اجتماعی یک نظریه اخلاقی است که در آن افراد برای انجام وظیفه مدنی خود پاسخگو هستند؛ در چنین شرایطی اخلاق اجتماعی در بین مردم وجود دارد که مؤلفه های آن در جوامع مختلف متفاوت و در یک هدف حرکت می کند. یکی از مؤلفه های اساسی در تسهیل رشد شناختی، عاطفی و رفتاری فراگیران، اخلاق اجتماعی است. اخلاق اجتماعی از طریق آموزش و تجربه

^۱ Rubin, et al

^۲ Ontario College of Teachers

قابل استفاده است و فرایندی است که موجب ثبات در شخصیت و رضایت در زندگی می شود در واقع، اخلاق اجتماعی مجموعه رفتارهای آموخته شده و قابل قبولی است که فرد را قادر می سازند تا با دیگران رابطه مؤثر برقرار کنند (آلدا، ۲۰۱۳، ص ۳).

قرآن کریم تنها برنامه زندگی است که سعادت و خوشبختی را برای هر فرد تضمین می کند، در این اساسنامه که از سوی خالق و آمر انسان تنظیم شده، نیازهای ریز و درشت او برای رسیدن به کمال سعادت و خوشبختی مطرح شده است. اسلام با همه عنایتی که به پیشرفت های علمی و صنعتی و زندگی مادی دارد، پیوسته خدا، تقوا، راستی و درستی، اخلاق و ملکات فاضله، اعمال شایسته و پسندیده در درجه اول و سرلوحه اوست. در نظر اسلام، «انسانیت» انسان بر همه چیز مقدم است و این ویژگی در کمالات روحی و معنوی اوست. زندگی مادی با همه پیشرفت ها، ابزاری برای «انسانیت» انسان است (قطب محمد، ۱۳۷۹، ص ۲۰۰). به صورت فطری برای همه افراد جامعه بشری اصل این مطلب که پاره‌ای از رفتارها خوب و حسن هستند و پاره‌ای بد و قبیح، قابل درک و فهم است، اگرچه در مصادیق آن اختلاف نظر باشد، به گونه‌ای که حتی در فرهنگ‌های مختلف، رفتارهای خوب و بد جای خود را به یکدیگر می دهند، اما همچنان اصل وجود رفتارهای خوب و بد در همه فرهنگ‌ها وجود دارد. در واقع خوب و بد در میان مردم جامعه بشری به معانی متفاوتی به کار می رود که یکی از آن‌ها خوب و بد «اخلاقی» است (هولمز، ۱۳۸۵، ص ۳۰).

قرآن کریم به عنوان آخرین و کاملترین ذخیره الهی توجه بی بدیلی به موضوع اخلاق دارد. قرآن، از دنیا و آخرت، فرد و اجتماع، طبیعت و تاریخ، باور و عبادت و ... سخن گفته است. در میان، آنچه به خوی نیک و ساختن انسانهای نیک خصال و تربیت فرد و جامعه پیوند دارد، اهمیت و جایگاه ویژه ای دارد. آغازین آیات کتاب الهی، از هدایت تقوا، رستگاری و ... سخن می گویند و آخرین آیه های آن، انسان مسلمان را، می پرهیزانند از وسوسه های شیطانی و نفسانی. فراخواندن به پاس ارزشها و بازداشتن از ورود به وادی ضد ارزشها و فرو مایگیها، در سراسر آیات قرآن، نمایان است. قرآن، گاه اصول کلی ارزشها و ضد ارزشها را ترسیم می کند و گاه به شاخه ها و نکته های جزئی اخلاقی اشارت دارد. افزون بر این، با بیان و بر شمردن پدید آورنده های خویی های پسندیده و نکوهیده، به شیوه ای دقیق، به ریشه یابی آنها می پردازد. پیامهای اخلاقی قرآن، یا به گونه مستقیم و پند و اندرز رخ می نمایند و یا در لا به لای داستانهای تاریخی و سرگذشت اقوام و ملت‌های گذشته و پاک سیرتان و دیوسیرتان، جلوه می

کنند. به هر صورت، این کتاب، برای ساختن انسان و هدایت او به سوی خوبیهای پسندیده، تصویری پر کشش و زیبا از انسان صالح و جامعه برین، ارائه می دهد، تا الگو قرار گیرد. در نگرشی کلی، می توان گفت: قرآن کریم، آکنده از اصول و دستورهایی اخلاقی است که بر اساس آنها، بهترین و دقیق ترین برنامه و سیستم اخلاقی را می توان پی ریخت و به جامعه های انسانی عرضه داشت. (اسماعیلی و... ۱۳۷۴)

اخلاق فردی را در آیه ۲۱ سوره احزاب «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا: قطعاً برای شما در [اقتدا به] رسول خدا سرمشقی نیکوست برای آن کس که به خدا و روز بازپسین امید دارد و خدا را فراوان یاد می کند». آشکار می سازد در واقع حیطه اخلاقی قرآن بسیار گسترده است و با توجه به جامعیت شریعت مقدس اسلام و آموزه های قرآن تبعاً کتاب الله واجد و جامع اخلاق فردی و اجتماعی است. اخلاق فردی به عنوان یک ساختار هویت ساز ایمانی و اسلامی کارکردی دارد که باید در خدمت اخلاق جمعی قرار بگیرد. یعنی اگر مومنین در آیاتی به رعایت تقوا، زهد و دیگر مصادیق اخلاق فردی امر شده اند، اینها طبیعتاً سازنده اخلاق اجتماعی و هویت جمعی مسلمین باید باشد. بنابراین تأکید قرآن کریم به اخلاق اجتماعی به عنوای یک ساختار کلی و اجتماعی از این جهت است که افراد عناصر اصلی سازنده پیکره اخلاق جمعی به حساب می آیند. اساساً هر جا که قرآن ما را به یک سلسله مناسک و آداب فردی دعوت می کند، در کنارش تأکید روی آداب هویت ساز جمعی هم وجود دارد، مثلاً در سوره مومنون وقتی خدا مومنین را تعریف می کند، می بینیم که مجموعه از آداب اخلاقی ترکیبی مفاهیم فردی و اجتماعی مورد توجه است که سمت و سوگیری اش بیشتر به سمت هویت اجتماعی است. در قرآن وقتی می خوانیم: «الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ»^۱ همانان که در نمازشان فروتنند». نماز به عنوان مناسکی فردی نیست و به عنوان مناسکی اجتماعی مطرح شده است. اساساً اقامه نماز به صورت جماعت و جمعه مورد نظر قرار گرفته است. در آیه «وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ»^۲ و آنان که از بیهوده رویگردانند». رابطه فرد با جامعه مطرح است، یا در آیه بعدی این سوره «وَالَّذِينَ هُمْ لِلرَّكَاةِ فَاعِلُونَ» و آنان که زکات می پردازند» یکی از مهم ترین اخلاقیات اجتماعی مطرح شده است (تقویان، ۱۳۹۴)

۱. مؤمنون ۲

۲. مؤمنون ۳

علامه طباطبایی ذیل آیات سوره حجرات می فرماید: این سوره مشتمل بر مسائلی از احکام دین است. احکامی که با آنها سعادت زندگی فردی انسان تکمیل می شود و نظام صالح و طیب در (مجتمع) مستقر می گردد. بعضی از آن مسائل ادب جمیلی است که باید بین بنده و خدای سبحان رعایت شود و پاره ای از آنها آدابی است که بندگان خدا باید در مورد رسول خدا (ص) رعایت کنند که در آیات اول سوره ی حجرات به تعدادی از این آداب اشاره شده است. بعضی دیگر از احکام مربوط به مسائلی است که مردم در برخورد با یکدیگر در زندگی خود باید آن را رعایت کنند. قسمتی دیگر مربوط به برتری هایی است که بعضی از افراد بر بعضی دیگر دارند و تفاضل و برتری افراد از اهم اموری است که جامعه مدنی با آن منتظم می شود و انسان را به سوی زندگی توأم با سعادت هدایت می کند؛ و در آخر به حقیقت ایمان و اسلام اشاره شده است و بدین سان بر بشریت منت می گذارد که نور ایمان را به او افزوده است. (طباطبایی، ۱۳۷۴، ۱۸/۴۵۵).

باز هم در سوره حجرات نکات مهمی در بحث اخلاق هست که عبارتند از: آداب برخورد با پیامبر اسلام و اصولی را که مسلمانان باید در محضر پیامبر رعایت کنند، یک سلسله اصول اخلاقی و اجتماعی که بکار بردن آنها باعث محبت و صفا و صمیمیت و اتحاد و امنیت در جامعه می گردد و فراموش کردن این نکات باعث بدبینی و نفاق و پراکندگی و ناامنی می شود، دستوراتی که مربوط به چگونگی برخورد با اختلاف هایی است که بین مسلمانان روی می دهد، معیار ارزش انسان در پیشگاه خداوند و اهمیت مسأله ی تقوا، تأکید روی این مسأله مهم که ایمان تنها به گفتار نیست، بلکه باید علاوه بر اعتقاد قلبی اثر ایمان در اعمال انسان و در جهاد با اموال و نفوس آشکار گردد.

روش خداوند متعال در کتاب عظیم الشأنش این است که دریایی از معارف و حکمت‌ها را در قالب چند جمله به ما گوشزد می کند. اگر کسی به دنبال خود سازیست و میخواهد درمان شود. اگر همین یک آیه را از عمق جان در یابد او را کفایت می کند " حَذِّ الْعَفْوَ وَ أْمُرْ بِالْعُرْفِ وَ أَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ^۱" با آنها مدارا کن و عذرشان را بپذیر و به نیکی ها دعوت نما و از جاهلان روی بگردان. " از امام صادق (علیه السلام) چنین نقل شده که در قرآن مجید، آیه ای جامعتر در مسائل اخلاقی از این آیه نیست (برگرفته از سایت تبیان، ۱۳۸۹).

۱. سوره اعراف آیه ۱۹۹

پدیده پایان ناپذیری معانی قرآن اهمیت خاصی دارد و در کتابهای روایی و تفاسیر نیز، مطالب فراوانی در این باره آمده است. امیر مؤمنان علی (ع) قرآن را اقیانوسی عظیم میدانند که ژرفای آن درک نمی شود و کرانه هایش پایان نمی پذیرد (نهج البلاغه، خ ۱۹۸). دانشمندان مسلمان نیز با چشیدن قطره ای از این اقیانوس بیکران، به عظمت آن اعتراف نموده اند. به باور غزالی تحت هر لفظی از الفاظ قرآن کریم، دریاهایی از اسرار و گنج هایی از رموز قرار دارد (غزالی، ۱۴۲۱، ص ۲۲۸) این عربی نیز قرآن را اقیانوسی بی ساحل نامید و علامه طباطبایی، معانی متعدد قابل استناد به قرآن را از عجایب قرآن دانست که عقول را به تحیر می افکند (محققیان، ۱۳۹۳). پژوهشگران قرآنی متعددی در دوره معاصر از جمله آیت الله مکارم شیرازی و آیت الله مصباح یزدی به طور خاص در حوزه اخلاق در قرآن کار کرده اند لیکن به فرمایش مولای متقیان علی (ع) قرآن اقیانوسی عظیم است که ژرفای آن درک نمی شود و هر پژوهشگر با تحقیق و مطالعه قطره ای از این اقیانوس را می چشد.

بیان مساله

بر این اساس، در پژوهش حاضر، پس از انتخاب آیات اخلاق اجتماعی از منابع معتبر تفسیری نظیر و تعیین بسامد آنها در سوره های مختلف قرآن جدولی تنظیم و بر اساس الفبای نام سوره ها و فراوانی و درصد آیات تنظیم شد. از آنجا که در قرآن کریم به موضوع اخلاق تاکید خاصی شده است برای تبیین اشارات قرآنی به اخلاق اجتماعی و تعیین آندسته از سوره های قرآن که در آن آیات اخلاق اجتماعی با بسامد آیه مورد توجه پژوهشگر بود لذا اقدام به چنین تحقیقی شد. بنابراین پژوهش حاضر در راستای تأمین نیازهای اطلاعاتی مخاطبان و پژوهشگران علاقه مند قرآنی برای دستیابی به آیات اخلاق اجتماعی تهیه شده است تا در بازیابی اطلاعات تسهیل شود.

هدف اصلی

هدف پژوهش حاضر مطالعه آیات اخلاق اجتماعی قرآن کریم به منظور تعیین بسامد آیات است

جامعه پژوهش

جامعه پژوهش حاضر ۴۲۷ آیه از آیات قرآن کریم با موضوع اخلاق اجتماعی است

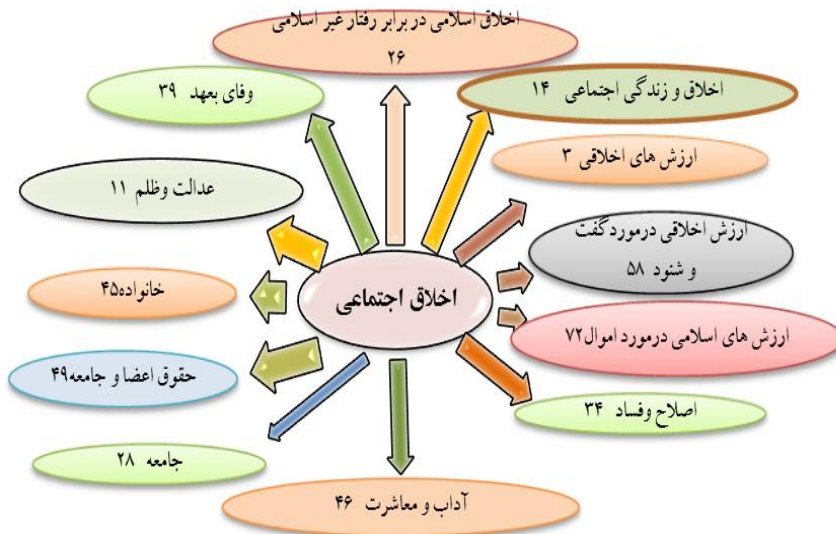
ابزار گردآوری اطلاعات

ابزار گردآوری اطلاعات در بخش کمی و کیفی محتوای آیات، منابع تفسیری قرآن از جمله تفسیر المیزان و اخلاق در قرآن آیت الله مصباح یزدی است.

روش تجزیه و تحلیل داده ها

منظور از تحلیل‌های کمی، بررسی فراوانی مضامین و موضوعات اصلی و فرعی مطرح شده در متن می‌باشد که محقق را با ساختار عناصر و مؤلفه‌های به کار رفته در آن بیشتر آشنا می‌سازد. تحلیل‌های کمی راه ورود برای تحلیل‌های کیفی را هموار می‌کنند و در اصل نشان می‌دهند که محقق براساس چه مبنایی به تحلیل‌های کیفی پرداخته است (کریپندورف، ۱۳۷۸، ص ۲۶). تحلیل محتوای کیفی، نیز تکنیکی برای تفسیر ذهنی محتوای داده‌های متن از طریق کدگذاری‌های طبقه بندی شده به صورت سیستماتیک می‌باشد (هولستی، ۱۳۷۳، ص ۱۴)

لذا در این تحقیق، «محتوا» آیات قرآن کریم است که قطعیت آن اثبات شده و در حال حاضر محور مطالعه پژوهشگر است. به منظور انجام این تحقیق، پس از مطالعه انواع فنون روش تحلیل محتوا که در منابع مختلف پیرامون آن بحث شده است، براساس فن تحلیل محتوای مضمونی و بر مبنای واحد آیات و به صورت روش آمیخته (کمی و کیفی) جدول الفبایی از سوره‌های قرآن که در آنها آیات اخلاق اجتماعی وجود داشت به صورت الفبایی تنظیم و بسامد آیات هر سوره در مقابل آن درج شد و درصد آن هم محاسبه گردید در بخش کیفی مقوله‌های در برگیرنده آیات اخلاق اجتماعی تفکیک و با تعیین بسامد آیات در هر مقوله در قالب نمودار ترسیم گردید. از نرم افزارهای Excel و Spss هم برای درج و تعیین فراوانی و درصد آیات و نمودارهای مفهومی استفاده شد

با ملاحظه نمودار فراوانی مقوله های آیات اخلاق اجتماعی بر اساس تعداد آیات مشخص گردید که از مجموع ۴۲۷ آیه اخلاق اجتماعی مقوله ارزش های اسلامی در مورد اموال با ۷۲ آیه، ارزش های اخلاقی در گفت و شنود با ۵۸ آیه، حقوق اعضای جامعه با ۴۹ آیه، خانواده با ۴۵ آیه، آداب معاشرت با ۴۶ آیه، اصلاح و فساد با ۳۴ آیه، وفای به عهد با ۳۹ آیه، جامعه با ۲۸ آیه، اخلاق اسلامی در برابر رفتار غیر اخلاقی با ۲۷ آیه، اخلاق و زندگی اجتماعی با ۱۴ آیه، عدالت و ظلم با ۱۱ آیه و ارزش های اخلاقی با ۳ آیه به ترتیب از بیشترین آیه تا کمترین آیه مشخص گردید.

جدول ۱: جدول فراوانی و درصد آیات و سوره های قرآن در موضوع اخلاق اجتماعی

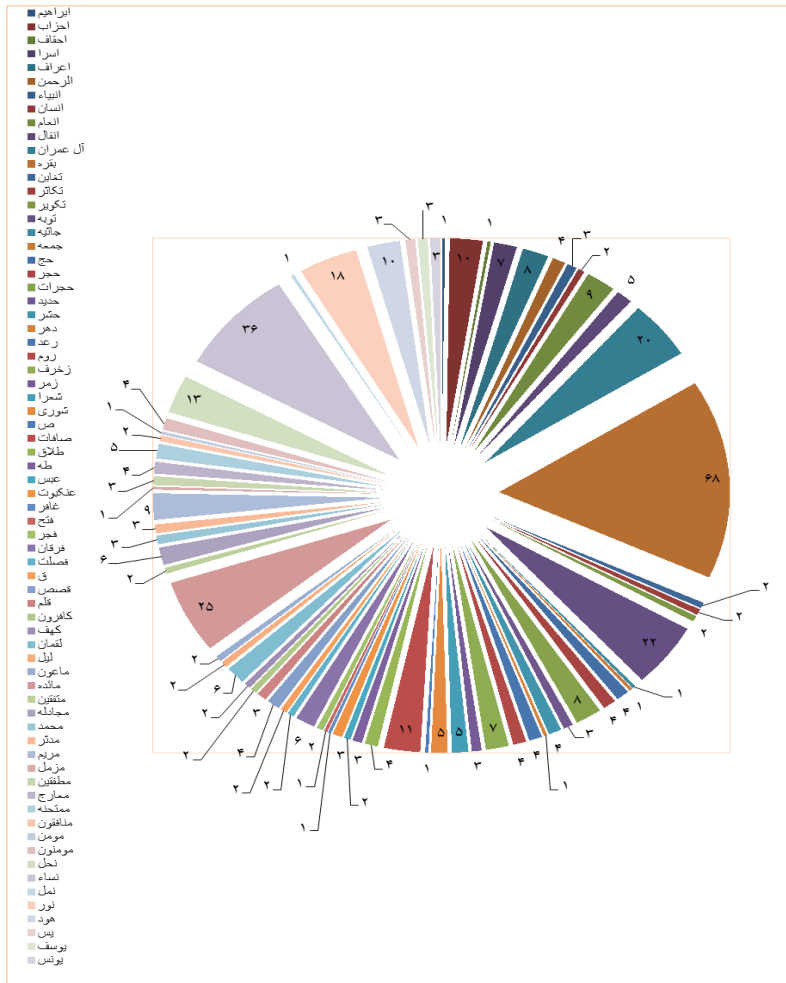
ردیف	سوره	تعداد آیات در هر سوره	درصد آیات
۱	ابراهیم	۱	۲۳،۰
۲	احزاب	۱۰	۳۰،۲
۳	احقاف	۱	۲۳،۰
۴	اسرا	۷	۶۱،۱
۵	اعراف	۸	۸۴،۱
۶	الرحمن	۴	۹۲،۰

ردیف	سوره	تعداد آیات در هر سوره	درصد آیات
۷	انبیاء	۳	۶۹.۰
۸	انسان	۲	۴۶.۰
۹	انعام	۹	۰۷.۲
۱۰	انفال	۵	۱۵.۱
۱۱	آل عمران	۲۰	۶۱.۴
۱۲	بقره	۶۸	۶۷.۱۵
۱۳	تغابن	۲	۴۶.۰
۱۴	تکائر	۲	۴۶.۰
۱۵	تکویر	۲	۴۶.۰
۱۶	توبه	۲۲	۰۷.۵
۱۷	جاثیه	۱	۲۳.۰
۱۸	جمعه	۱	۲۳.۰
۱۹	حج	۴	۹۲.۰
۲۰	حجر	۴	۹۲.۰
۲۱	حجرات	۸	۸۴.۱
۲۲	حدید	۳	۶۹.۰
۲۳	حشر	۴	۹۲.۰

ردیف	سوره	تعداد آیات در هر سوره	درصد آیات
۲۴	دهر	۱	۲۳.۰
۲۵	رعد	۴	۹۲.۰
۲۶	روم	۴	۹۲.۰
۲۷	زخرف	۷	۶۱.۱
۲۸	زمر	۳	۶۹.۰
۲۹	شعرا	۵	۱۵.۱
۳۰	شوری	۵	۱۵.۱
۳۱	ص	۱	۲۳.۰
۳۲	صافات	۱۱	۵۳.۲
۳۳	طلاق	۴	۹۲.۰
۳۴	طه	۳	۶۹.۰
۳۵	عبس	۲	۴۶.۰
۳۶	عنکبوت	۳	۶۹.۰
۳۷	غافر	۱	۲۳.۰
۳۸	فتح	۱	۲۳.۰
۳۹	فجر	۲	۴۶.۰
۴۰	فرقان	۶	۳۸.۱

ردیف	سوره	تعداد آیات در هر سوره	درصد آیات
۴۱	فصلت	۲	۴۶.۰
۴۲	ق	۲	۴۶.۰
۴۳	قصص	۴	۹۲.۰
۴۴	قلم	۳	۶۹.۰
۴۵	کافرون	۲	۴۶.۰
۴۶	کهف	۲	۴۶.۰
۴۷	لقمان	۶	۳۸.۱
۴۸	لیل	۲	۴۶.۰
۴۹	ماعون	۲	۴۶.۰
۵۰	مائده	۲۵	۷۶.۵
۵۱	متفقین	۲	۴۶.۰
۵۲	مجادله	۶	۳۸.۱
۵۳	محمد	۳	۶۹.۰
۵۴	مدثر	۳	۶۹.۰
۵۵	مریم	۹	۰۷.۲
۵۶	مزمل	۱	۲۳.۰
۵۷	مطفقین	۳	۶۹.۰

ردیف	سوره	تعداد آیات در هر سوره	درصد آیات
۵۸	معارج	۴	۹۲،۰
۵۹	ممتحنه	۵	۱۵،۱
۶۰	مناققون	۲	۴۶،۰
۶۱	مومن	۱	۲۳،۰
۶۲	مومنون	۴	۹۲،۰
۶۳	نحل	۱۳	۰۰،۳
۶۴	نساء	۳۶	۲۹،۸
۶۵	نمل	۱	۲۳،۰
۶۶	نور	۱۸	۱۵،۴
۶۷	هود	۱۰	۳۰،۲
۶۸	یس	۳	۶۹،۰
۶۹	یوسف	۳	۶۹،۰
۷۰	یونس	۳	۶۹،۰
	جمع	۴۲۷	۱۰۰

شکل ۱ نمودار فراوانی آیات و سوره های اخلاق اجتماعی در قرآن

نتایج حاصل از جدول و نمودار بالا نشان داد که تعداد ۷۰ سوره قرآن در برگزیده آیات اخلاق اجتماعی که بیشترین آیات به ترتیب مربوط به سوره بقره با ۶۸ آیه معادل (۱۵,۹۳)، سوره نساء با ۳۶ آیه معادل (۸,۴۳)، سوره مائده با ۲۵ آیه معادل (۵,۸۵)، سوره توبه با ۲۲ آیه معادل (۵,۱۵)، سوره آل عمران با ۲۰ آیه معادل (۴,۶۸)، سوره نور با ۱۸ آیه معادل (۴,۲۲)، سوره نحل با ۱۳ آیه معادل (۳,۰۴) و سوره صافات با ۱۱ آیه معادل (۲,۵۸) است. پژوهش حاضر

ضمن بررسی بسامد آیات و سوره های قرآن کریم در مفهوم اخلاق اجتماعی، مدل معنایی به تفکیک تعداد آیات در هر مقوله ترسیم شده است.

نتیجه گیری

پژوهش حاضر به تفکیک آیات با مضامین اخلاق اجتماعی با ذکر سوره و بر اساس طبقه بندی موضوعی بررسی کرده است، ضمن بیان تعداد آیات و سوره های اختصاص یافته در هر حوزه، بسامد موضوعات بکار رفته در هر مقوله را شناسایی و ارائه کرده است. این طبقه بندی برای دستیابی بهتر به مضامین عالی قرآنی برای پژوهشگران این حوزه می تواند مفید باشد که با شناسایی گزاره های اخلاقی به ویژه اخلاق اجتماعی سوره ها و آیات مرتبط را بازیابی کنند. پیشنهاد می شود پژوهشگران حوزه قرآنی تحقیقات گسترده تری را در موضوع برای تداوم پژوهشهای این چینی در مصادیق دیگر اخلاقی از قبیل اخلاق الهی و اخلاق فردی با این سبک پژوهش کنند

منابع

فارسی

۱. اسماعیلی، ذاکری، شرفی و یعقوبی (۱۳۷۴) فرهنگ موضوعی اخلاق در قرآن مجله حوزه خرداد و تیر- مرداد و شهریور، شماره ۶۸ و ۶۹.
۲. تقویان، عباس (۱۳۹۴) اخلاق اجتماعی در قرآن بر اخلاق فردی تقدم دارد به نقل از خبرگزاری بین المللی قرآن تاریخ انتشار سوم مرداد ۱۳۹۴ <http://iqna.ir/fa/news/>
۳. طباطبائی، سیدمحمدحسین (۱۳۷۴) ترجمه تفسیر المیزان/ از محمدحسین طباطبائی؛ مترجم محمدباقر موسوی همدانی. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی
۴. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۴). اخلاق در قرآن، قم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
۵. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۷). اخلاق در قرآن، ج ۱. قم، مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع).
۶. مکارم شیرازی (۱۳۶۸) زندگی در پرتو اخلاق / ناصر قم: نسل جوان.
۷. محققان، زهرا (۱۳۹۳) نشانه شناسی لایه ای آیات قرآن کریم با توجه به روابط درون متنی و بینامتنی مجله قرآن شناخت سال هفتم، شماره اول، پیاپی ۱۳، بهار و تابستان.
۸. طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۷۴)، ترجمه تفسیر المیزان، موسوی همدانی، قم، جامعه مدرسین.
۹. قطب محمد، لقمان محمد پور (۱۳۷۹). مفاهیم بنیادی اسلام، تهران، نشر احسان.
۱۰. هولمز، رابرت (۱۳۸۵)، مبانی فلسفه اخلاق، ترجمه مسعود علیا، تهران: انتشارات ققنوس

انگلیسی

۱. Aldea, F.R. (۲۰۱۳). Emotion recognition and social functioning in children with and without attention deficit hyperactivity disorder. Unpublished Doctoral Dissertation. University of Kentucky
۲. Reeve J and Halusic M. (۲۰۰۹). How k ۱۲ teachers can put self - determination theory principles into practice. Theory and Research in Education , (۷): ۱۴۵ - ۱۵۴.

۳. Reeve J and Halusic M.(۲۰۰۹).How k ۱۲ teachers can put self -determination theory principles into practice. *Theory and Research in Education* , (۷): ۱۴۵ - ۱۵۴.
۴. Rubin, K. H.; Bukowski, W. and Parker, J. (۲۰۰۶). *Peer interactions, relationships, and groups*. In N. Eisenberg, (Ed.), *Handbook of child psychology* (۶th ed.), Social, emotional, and personality development. New York: Wiley